

СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ СУСПІЛЬНО – ПОЛІТИЧНИХ РЕАЛІЙ

Н.В. Гуренко

У статті досліджуються шляхи перекладу суспільно-політичних реалій, встановлюється роль перекладача як посередника між текстом оригіналу та читачем. Доводиться, що при роботі з реаліями потрібно знати культуру соціуму, в якому функціонує та чи інша реалія, і вміти враховувати специфіку перекладу відносно його цілей, реципієнтів і основної ідеї журналу чи газети, зі шпальт яких береться оригінальний текст.

Невід'ємною вимогою до перекладача є встановлення перекладацьких рішень, коли еквівалент слова, що необхідно перекласти, відсутній у мові перекладу.

У процесі перекладу реалій потрібно враховувати ступінь невідомості позначуваного об'єкта, приділяти увагу контекстуальному перекладу, пам'ятати, що реалія може бути використана як стилістичний засіб.

Правильний переклад специфічної лексики англійської мови передбачає врахування особливостей одиниць мови оригіналу, їх денотативної і конотативної семантики, структурних якостей. Стосовно перекладу реалій виконання вищезгаданого є винятково складним, адже клас реалій тісно пов'язаний з процесом використання нестандартної лексики: сленгізмів, арготизмів, вульгаризмів і жаргонізмів, що викликає різницю сприйняття залежно від конкретної мовленнєвої ситуації.

Перша умова адекватного відтворення реалій – їх глибоке знання. Перекладаючи текст з іноземної мови, який відображає національно-культурні стереотипи людських відносин, звичаїв і подій, перекладачу необхідно використовувати ресурси знання рідної мови, уявляти, як були б названі рідною мовою ті чи інші явища, якщо б вони існували в житті його народу. Коли у перекладача є правильне уявлення про реалію та її контекстуальне використання, йому легше знайти адекватний відповідник цієї реалії в перекладі [1, 84].

Проблема перекладу реалій вважається однією з найголовніших та найскладніших у міжкультурному аспекті перекладу та дослідженнях національно-культурної специфіки мови і мовленнєвої діяльності [2, 485]. Якщо мовне і культурне розмаїття сьогодні визначене як багатство цивілізації, то саме переклад працює на його збереження. Переклад виступає як засіб захисту національних мов і культур, даючи імпульси для їхнього саморозвитку і водночас вберігаючи їх від надмірного іншомовного впливу.

Як відмічає Корунець І.В., встановлення перекладацького рішення залежить від чітко визначених факторів, як мовних, так і позамовних. До них належить перш за все семантична та структурна складність одиниць національно-зумовленого лексикона вихідної мови як сфери вживання реалій. Також переклад залежить від особистості перекладача і від мети перекладу [3, 158].

Реалія, як і кожне інше слово, може набути в контексті стилістичної функції, певної конотативної семантики, більш того – стати ключовим словом. Стилістична амплітуда реалії надзвичайно широка. Справа ускладнюється ще й тим, що в тексті оригіналу реалія часто сприймається як щось звичне, органічне, рідне для читачів, мовою яких написаний текст. Звідси постає дилема при перекладі: або показати специфіку і екзотику, або зберегти звичність і втратити специфіку. Це протиріччя може здолати перекладач, який добре знає культуру і традиції мови оригіналу, відчуває зображувальні можливості вписаного в текст слова і водночас глибоко опанував рідну мову [1, 85].

У плані забезпечення міжкультурної комунікації творча діяльність перекладача має бути спрямована на збереження мовної норми рецептивної культури в перекладі та її гармонізацію з нормою оригіналу [4, 69].

Реалії можуть мати не лише пряме, а й декілька переносних значень. Наприклад, *рубльовий*, поряд із прямим значенням *вартістю в один рубль*, має два, а то й три переносних значення: *недорогий (недорога річ)*, *дріб'язковий (розум)*, *низькооплачуваний (урок)*. Реалії цього типу послужили основою для утворення багатьох фразеологічних одиниць. Коли реалія вживається в переносному значенні, пряме значення майже не відчувається і перестає існувати. Це так відображається на яскравості колориту, що іноді перекладач розмірковує над вживанням даного слова як синоніма до прикметника, що визначає його якість [5, 30-31].

Наприклад, *писати аршинними літерами – писати „дуже великими” літерами*.

Вводячи в текст нову реалію, незнайому читачам, перекладач добре зробить, якщо в перший раз її вживання помітить наголос. Інакше може статися, що у читача на все життя залишиться в пам'яті неправильне слово. Ці рекомендації стосуються в першу чергу перекладачів, що перекладають мовами з вільним наголосом. Ця „акцентологічна” сторона реалії важлива також для перекладу з близькосторідних мов, оскільки в свідомості звичайного читача лексична близькість одиниць ніби передбачає і фонетичну близькість. Потрапляючи в тексти засобів масової інформації, викривлені реалії масово поширюються і закріплюються настільки, що виправити їх вимову неможливо. Так, ввійшли, наприклад, в болгарську мову реалії „баба яга” (з наголосом на першому складі), „кікімора” (з наголосом на передостанньому складі), „трепак” і „зонак” (наголос на першому складі) [5, 28-29].

Транслітерація широко використовувалася перекладачами до кінця XIX століття. Для використання цього прийому перекладачу не обов'язково було знати вимову англійського слова, він міг обмежитися його зоровим сприйняттям. Але в результаті транслітерації виявилось, що англійські назви вимовлялися зовсім по-іншому, ніж в рідній мові, а самі англійці не могли впізнати у *Вільді* свого письменника *Уайльда* [6, 24].

Також при роботі з реаліями перекладачу необхідно вирішити, як саме передати реалію: чи то за допомогою транскрипції, чи то перекладу. Вирішення питання про вибір між транскрипцією і перекладом залежить від самих мов, від їх граматичних і словотвірних особливостей, від культури мови і традиційного для них прийняття чи неприйняття реалій. Існують граматично зумовлені групи одиниць, які, як правило, не транскрибуються, а передаються іншими способами. Оскільки переважна кількість реалій – іменники, надзвичайно важко зустріти транскрибовані слова, що належать до інших частин мови. Це пояснюється тим, що утворені від реалій - іменників прикметники певною мірою втрачають колорит. Наприклад, реалія *богатири*. *Богатирський* має переносне значення, тому його перекладають словом *сильний, могутній*. Або ж субстантивованій іменник *водяний*, який ніколи не передається транскриптивно. Лаконічність при перекладі реалії також залежить значною мірою від мови перекладу. Засобами будь-якої розвиненої мови можна передати будь-яку реалію, але також повинна бути максимальна стислість. Її можна досягти при транскрибуванні, але вона також необхідна для будь-якого іншого перекладу і для засобу осмислення реалії, якщо однієї транскрипції мало. Тому не останню роль має тут можливість мови лаконічно виразити певне поняття: перекладаючи, англієць розраховує на односкладність і багатий словник, українець – на гнучкість граматики, префіксально-суфіксальний словотвір і вільний порядок слів. Інколи вибір прийому передачі залежить від суб'єктивного фактору. Перекладачі з рідної мови частіше транскрибують, ніж перекладачі на рідну мову [5, 110-114].

Перифраз стимулюється позамовними чинниками. Вони обов'язково передають оцінку тому, що вони називають, і ніколи не бувають звичайними лексичними паралелями до існуючих назв. Це передача значення реалії описовим методом [1, 111].

Гіперонімічне перейменування - досить поширений вид перекладу реалій, пов'язаний із засадними поняттями лексичних трансформацій, категоризацією

денотату, визнанням ізоморфізму частини й цілого. При заповненні лексичної лакуни способом гіперонімічного перейменування відбувається вилучення певної інформації, втрачається культурологічна і лінгвокраїнознавча атрибуція реалій – це, по суті, дереалізація реалій, оскільки часто конкретне поняття передається лексемою надзвичайно широкої, розпливчатої референції. При такому виді перекладу стилістична роль реалій незначна. Подекуди перекладач вдається до гіперонімічного перейменування лише тому, що йде найлегшим шляхом, йому не хочеться відшукувати наявних у фондах мови-сприймача відповідника [1, 104-109].

При передачі експресивно-стилістичних характеристик суспільно-політичних текстів перекладач застосовує різні виразні засоби в мові перекладу. Такі прийоми використовуються перекладачами при передачі значень і емотивних характеристик національно-забарвленої лексики. Знаходячи відповідні стилістичні рішення, перекладач має на меті досягнення певного комунікативного ефекту. Тепер виникає питання, чи закінчується після знаходження необхідних засобів виразу процес перекладу. Аналіз доводить, що ні. Коли перекладач має справу із складними текстами, він часто зіштовхується з такими проблемами, вирішити які в рамках власного лінгвістичного контексту буває неможливо. У цьому випадку потрібно звернутися до позаконтекстуальної інформації, до довідників, словників, енциклопедій. Така додаткова інформація дозволяє перекладачу уточнити його рішення [7, 14-15].

До суспільно-політичних реалій належать реалії, що позначають адміністративно-територіальний устрій, населені пункти та їх частини (*аррондісман, штат, область, волость, аул, форум*), органи та носії влади (*Сенат, Сейм, Генеральна Асамблея, Дума*), політичні організації, політичні та соціальні рухи, політичні діячі (*торі, хіні, лобіст, гайдюки*), звання, ступені, титули, звертання, стани, касти (*принц, князь, граф, магістр, доцент, барон*) та імена історичних осіб (*Натаніель Грін, Альберт Ейнштейн, Мартін Лютер Кінг*). [5, 55-88]

При перекладі суспільно-політичних реалій використовують такі способи перекладу, як транскрипція, транслітерація, калькування, уподібнення, дескриптивний перифраз.

Наприклад, при перекладі назви організації *Woodrow Wilson International Center for Scholars* застосовують метод калькування та транскрипцію – *Міжнародний центр вчених Вудроу Уїлсон*.

Потрібно приділяти увагу топонімічним реаліям. У разі необхідності топонімічні реалії поряд з транскриптивним / транслітеральним перекладом можуть супроводжуватися доповненнями і поясненнями. Наприклад: *Washington, D.C* - *Вашингтон, округ Колумбія*. Реалія *baby boomers* – похідна реалія від реалії *Echo boom generation*. Вона завдячує своєю появою нечуваному демографічному бумові 80-х років. Реалія *baby boomers* перекладається методом дескриптивного перифраза – батьки дітей 80-х. *Gen X Dads* – батьки молодих людей 90-х років. Саме молодь 90 – х прийнято називати Generation X. Це семантично вмотивоване поєднання, адже літера X вважається символом чогось незрозумілого і загадкового, яким завжди є молоде покоління для старшого. Тому при перекладі цієї реалії застосовуємо дескриптивний перифраз.

Є реалії, які традиційно транскрибуються, не зважаючи на те, що вони мають повноцінні відповідники в інших мовах. Наприклад, реалії назви адміністративно-територіальних одиниць *округ, район, околія* (болг.) в перекладі українською мовою, як правило, транскрибуються, а в перекладі іншими мовами (з іншим адміністративно-територіальним устроєм) існують найближчі відповідники залежно від контексту.

Реалія *White House* перекладається за допомогою калькування, *Congress* перекладається транскриптивно, реалія *Capitol Hill* має переносне значення і позначає законодавчу владу США, тобто відбувається дескриптивний перифраз. Назви американських програм *Social Security, Medicare and Medicaid* перекладаються

за допомогою методу уподібнення, тобто встановлення аналогів з українською мовою - *програма соціального захисту, безкоштовної медичної допомоги і програма надання медичної допомоги* .

Також в наш час дуже поширеними є реалії, пов'язані із всесвітньою боротьбою з тероризмом та різноманітними терористичними угрупованнями. Серед американських суспільно-політичних реалій в першу чергу потрібно виділити реалії, що виникли в мові після подій 11.09.2001. При перекладі реалій такого типу потрібно знаходити такі перекладацькі рішення, як транскрипція, дескриптивна перифраза, комбінована реномінація, калькування.

Наприклад, при перекладі *U.S. Naval Base* використовуємо метод калькування – *американська військово – морська база. Camp Delta* перекладається за допомогою комбінованої реномінації - *табір військових полонених Кемп Дельта, counterterrorism officials* – за допомогою методу уподібнення - *службовці з боротьби з тероризмом, 20th hijacker, fifth terrorist* – калькуванням .

Іншою особливістю журнальної лексики є використання абrevіатур, часом без пояснення з урахуванням їх відомості широкому загалу. Таке загальновідоме скорочення в Америці, як CARE (Cooperative for American Relief to Everyone), при перекладі може бути подане у вигляді скорочення повного варіанта перекладу, але в дужках сам повний варіант має бути обов'язково зазначений. Тобто CARE буде перекладатись як ОАБТ (Об'єднане Американське благодійне товариство).

Але перекладатися будуть не всі скорочення, через те, що деякі скорочення мають відповідник в мові перекладу і не потребують додаткового пояснення, наприклад AIDS – СНІД, необхідність розширювати текст перекладу за рахунок пояснення є зайвою. Так само буде робитись переклад реалії FBI – Federal Bureau of Investigation – ФБР – Федеральне бюро розслідування, додаткове пояснення можна не давати, адже це скорочення є відомим і його часто можна зустріти не лише в засобах масової інформації, але і в сучасній художній літературі та в кінофільмах.

Необхідно також стежити за відповідністю перекладу і офіційно визнаних варіантів назв суспільних та громадських організацій в українській мові. Наприклад, *Department of Homeland Security* - *Міністерство внутрішньої безпеки*. Назви організацій перекладаються переважно способом утворення нового слова або словосполучення на основі елементів, що вже існують в мові, тобто методом калькування. Тому реалія в даному випадку має офіційно-визнаний варіант перекладу.

Переклад здійснюється для „свого читача”. Якщо транскрибовані в тексті реалії залишилися за межами його сприйняття, це означає, що комунікативна мета перекладу не досягнута. Те саме відбувається, коли реалії передано іншими засобами, але втрачено колорит. Знаючи дійсність, яку потрібно описати, і вміючи сприймати її як читач оригіналу, з однієї сторони, а з іншої, – знаючи свого читача, перекладач повинен уявити, як він може сприйняти дану реалію і вміти підібрати адекватні засоби для її вираження. Перекладач – посередник між автором оригіналу і читачем перекладу [5, 114-115].

Переклад реалій – багатосторонній процес.

По – перше, перекладаючи реалії ми маємо змогу вивчити історію, культуру, традиції, звичаї, менталітет і спосіб життя того народу, у мові якого існує та чи інша реалія. По – друге, реалії є надзвичайно цікавими з лінгвістичної точки зору, адже цей лексико – семантичний клас слів є таким, що розвивається швидше за інші, відображаючи найновітніші зміни в соціумі – користувачі мови.

Важливість культурної компетенції підкреслює О.І. Чердниченко, стверджуючи, що чим вищий ступінь білінгвізму перекладача, тим вищим є його ступінь бікультурності. Останній дозволяє правильно зрозуміти факти іншомовної культури, девербалізувати їх та подати у новій словесній оболонці, пристосувавши їх до норм вторинного семіотичного коду [2, 487].

Труднощі перекладу реалій пов'язані зі ступенем їх поширеності і частотності вживання у мові оригіналу. Зрозумілість нестандартної лексики навіть для носіїв мови оригіналу залежить від ступеня їх вжитку і сфери використання. Проблема складності у перекладі вирішується за допомогою комунікативної ситуації та достатнього запасу фонових знань, які мають бути обов'язково наявні у свідомості учасників комунікації і значною мірою визначають зміст висловлювання.

Перекладачу при роботі з реаліями потрібно знати культуру соціуму, в якому функціонує та чи інша реалія, і вміти враховувати специфіку перекладу відносно його цілей, реципієнтів і основної ідеї журналу чи газети, зі шпальт якої береться оригінальний текст, адже професійну компетенцію перекладача складають не тільки теоретичне та практичне володіння мовою, й цілий ряд екстралінгвістичних факторів.

SUMMARY

The process of translation of culturally – biased words is complicated and multilateral. This article is dedicated to the analysis of the translator's decisions based on the specific features of nationally – biased words. The translator is a mediator between the original text and the reader. The professional competence of the translator includes practical and theoretical knowledge of the language, as well as background cultural knowledge.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Зорівчак Р.П. Реалія і переклад. На матеріалі англomовних перекладів української прози – Львів: Видавництво при Львівському державному університеті. 1989. – 216 с.
2. Чердніченко О.І. Міжкультурні аспекти перекладу // Мовні і концептуальні картини світу. – К.: КНУ ім. Т. Шевченка, 2001. – 485 с.
3. Korunets I.V. Theory and practice of translation. – Vinnytsya: Nova Knyha Publishers, 2001. – 448p.
4. Гнатюк Н.Г. Ономастичні реалії в міжкультурному аспекті перекладу англomовних текстів // Проблеми семантики слова, речення та тексту. Збірник наукових праць. / Відп. ред. Н.М. Корбозерова.– 2003 – Вип.9.
5. Влахов С. Флорин С. Непереводимое в переводе. – М.: Высшая школа, 1986.- 416с.
6. Комиссаров В.Н. Рецкер Я.І. Тархов В.І. Пособие по переводу с английского языка на русский. – М.: Изд-во лит. на иностр. яз., 1960.- 175с.
7. Крупнов В.Н. Пособие по социально – политической и официально – деловой лексике. – М.: Высшая школа, 1984. – 248с.

Надійшла до редакції 19 лютого 2007 р.